

УДК 373.2.016:028

Х. В. Барна

ДІАГНОСТИКА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО КНИГИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Здавен книгу сприймали в народі як найвищу цінність, передаючи від покоління до покоління, як символ зв'язку з Духом і символ єднання душ. Зміна пріоритетів, новітні інформаційні технології витіснили книгу до другорядних джерел інформації, що привело до розриву традицій й відповідно до духовного зубожіння суспільства. Цьому сприяли також, певною мірою, й застарілі методики роботи з книгою в дошкільному закладі.

Проблема використання художнього слова у вихованні й навчанні дітей достатньо глибоко й різнобічно досліджувалася науковцями в різні часи: у зв'язку з особливостями сприймання літературних творів (Л. Виготський, О. Запорожець, В. Кудрявцев, Г. Люблінська, О. Мелік-Пашаєв, Т. Репіна); удосконалення методики роботи з книгою (М. Алексеева, А. Віноградова, М. Коніна, Н. Карпинська, Л. Панкратова, О. Ушакова); в аспекті формування художньо-мовленнєвої діяльності дітей (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Гурович, Ю. Руденко, В. Сухомлинський, Л. Таллер, С. Чемортан). З іншого боку, проблема виховання ціннісного ставлення до книги майже ніколи не піднімалася, хоча водночас достатньо вивченими є теоретико-методологічні засади ціннісної проблематики (І. Бех, І. Зязюн, О. Савченко, Н. Ткачова), місце цінностей у системі національного виховання (І. Бондаренко, Л. Крицька, В. Курило, С. Савченко). Відтак у сучасних соціальних умовах проблема ціннісного ставлення дітей до книги вбачається надзвичайно актуальною. Задля з'ясування рівня ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників нами було проведено дослідження.

Метою статті є висвітлення результатів діагностики ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників.

Діагностика проводилася у межах констатувального етапу педагогічного експерименту, у якому взяли участь 353 дитини старшого дошкільного віку, понад 200 батьків, близько 50 вихователів ДНЗ. Для здійснення дослідження було розроблено критеріально-діагностичний апарат ціннісного ставлення старших дошкільників до книги. Визначені компоненти ціннісного ставлення старших дошкільників до книги склали підґрунтя для розробки критеріїв та показників сформованості ціннісного ставлення старшого дошкільника до книги. Охарактеризуємо їх більш докладно.

Мотиваційно-потребнісний критерій з показниками: частота звернення до книги; тривалість зацікавленості книгою; пріоритетність книги серед інших видів діяльності; **когнітивний критерій**, що

виявлявся через рівень поінформованості дитини про книгу (її призначення, користь, структуру); багатство літературного досвіду, активність літературно-художньої комунікації, уміння визначати смисл твору; **емоційно-оцінний критерій**, показниками якого були емоційно-оцінне сприйняття прочитаного; наявність читацьких пріоритетів; уміння оцінювати книгу за зовнішніми та змістовими параметрами; **поведінковий критерій** з показниками: вміння використовувати книгу як джерело інформації; шанобливе ставлення до книги; виявлення активності в читацькому середовищі групи (родини).

Згідно критеріїв та показників було визначено рівні сформованості ціннісного ставлення до книги, які співвідносилися з етапами трансформації ціннісного ставлення до книги: від нульового (індиферентне ставлення до книги), через низький (книга сприймається лише як забава), середній (книга виступає для дитини джерелом інформації та емоційних переживань), достатній, коли книга може усвідомлюватися і як витвір мистецтва, – до високого, для якого характерне знаходження дитиною особистісних смислів у прочитаному або сприйнятому. Докладну характеристику рівнів викладено у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика рівнів ціннісного ставлення до книги старших дошкільників

Змістовна характеристика рівнів	
Високий	Дошкільник звертається до книги із різними цілями (для розваги, естетичного чи інтелектуального задоволення); серед інших видів діяльності часто обирає спілкування із книгою; розуміє значення книги як універсальної людської цінності, уміє визначати смисл тексту. Дитина виявляє адекватні емоційні реакції на прочитане, має улюблені книжки, книжкові жанри, типи книжок. Уміє оцінювати книгу за зовнішніми та змістовими параметрами; використовує книгу як джерело інформації та відповідь на особистісні питання. Демонструє шанобливе ставлення до книги, виявляє активність у читацькому середовищі групи (родини).
Достатній	Дитина усвідомлює місце книги у сучасному житті та мистецтві, демонструє стійкий інтерес, прагнення спілкуватися із знайомими та незнайомими книгами. Добре орієнтується у структурі книги, може надати інформацію про призначення, користь книги, її типи. Знає основні книжкові жанри, може назвати більше 10 книг та їх авторів. Дошкільник реалізує знання, отримані з книг, у різних видах творчої діяльності, виявляє ініціативу у спілкуванні із книгами, уміє обирати книгу відповідно до

	ситуації чи завдання, надає оцінку книзі. Уміє обережно поводитись із книгою, правильно її зберігати, надавати необхідний ремонт під керівництвом дорослого. Може надати адекватну оцінку книзі за багатьма критеріями. Усвідомлює смисл книги як загальнолюдської цінності.
Середній	Дитина виявляє інтерес до книги, отримує задоволення від спілкування із нею, проте може із нею працювати тільки за ініціативою дорослого, власної ініціативи не виявляє. Може відповідати на запитання щодо призначення книги, у структурі орієнтується слабо. Може визначати жанри, обираючи із запропонованих; може назвати більше 5 авторів книг, може назвати улюблену книгу. Оцінку книзі надає за критерієм „подобається-не подобається”. Уміє обережно поводитися із книгою, знає основні правила збереження книг.
Низький	Дитина виявляє інтерес до книг із незвичайним оформленням; проте інтерес на розповсюджується на зміст книги. У структурі визначає обкладинку та ігрові елементи, призначення книги вбачає у розвазі. Не знає книжкових жанрів; називає менше 5 книг, не знає авторів дитячих книг. Дошкільник не пов'язує інформацію, отриману у ході читання книги дорослим, із життям. Із цікавістю ставиться до інсценізації книжкових творів. Оцінку книги може надати тільки за зовнішнім оформленням. Утруднюється із оцінкою якості тексту. Бережливого ставлення до книги демонструє лише у ситуації зовнішнього контролю.
Нульовий	Дитина виявляє епізодичний інтерес лише до книг із незвичайним оформленням; не використовує книгу як джерело пошуку інформації. У структурі книги майже не орієнтується, утруднюється із відповіддю щодо призначення та користі книги. Демонструє індиферентне ставлення до інсценізації книжкових творів. Оцінку книзі надати не може. Не завжди обережно поводитьься із книжками, не демонструє бережливого ставлення до книги.

Для проведення діагностики нами було використано авторські методики вивчення ціннісних орієнтацій особистості М. Рокича; тест смисложиттєвих орієнтацій та методика вивчення смислів Д. Леонтєва, методика „Незакінчене речення” Н. Щурковой, на основі яких розроблено комплекс діагностичних завдань: „Виставка”, „Класифікація малюнків”, „Розповідь за малюнками”, „Піктограми”, „Реклама книги”, „Книжковий магазин”, „Ремонт книжки” тощо.

Результати дослідження засвідчили той факт, що найбільш високі показники отримані за мотиваційно-потребнісним та емоційно-оцінним

критерієм, найбільш низькі – за когнітивним. Поведінковий критерій виявив найбільш розбіжні показники серед дітей.

Зокрема, з'ясовано, що більшість дітей надає перевагу спілкування із книгою з-поміж інших видів діяльності: 34% високого та достатнього, 54,2% – середнього рівнів в дітей експериментальних груп. За іншими показниками також отримані достатньо високі результати: 23,3% дошкільників досить часто звертаються до книги; 34% дітей виявили позитивні результати за показником “тривлість зацікавленості книгою”. Але високий загальний рівень розвитку за означеним критерієм констатувався тільки в 7,7% дітей. З іншого боку, нульовий рівень виявлено лише у 4,1% дітей, що дозволяє скласти оптимістичний прогноз щодо виховання ціннісного ставлення до книги в дітей старшого дошкільного віку.

Для діагностики ціннісного ставлення до книги за когнітивним критерієм було використано серію опитувальників та бесід з опорою на ілюстрації. У процесі виконання цих завдання діти експериментальних груп показали найбільш низькі результати. Так, за показником “уміння визначати смисл твору” виявлено 69% нульового та низького рівнів; 0% високого та достатнього рівнів. Це свідчить про несформованість цього уміння у старших дошкільників. Досить низькі результати виявлено також за іншими показниками цього критерію: 38,1% дітей мали низький та нульовий рівень поінформованості про книгу, 50% – низький та нульовий рівень літературного досвіду, 50,1% – низький та нульовий рівень художньо-мовленнєвої комунікації. Жодна дитина не виявила високого рівня за цим критерієм. Відносно високі показники виявлено при дослідженні поінформованості дітей (23,3% дітей із високим та достатнім рівнями); водночас і за цим показником 7,1% дітей виявили нульовий рівень.

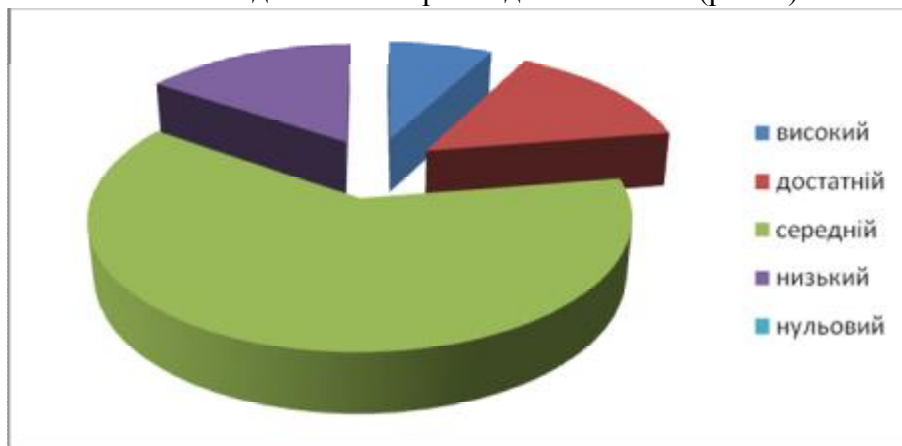
У результаті було сформульовано окремі закономірні залежності між показниками: діти, які демонстрували уміння визначати смисл твору, демонстрували високі показники літературного досвіду та художньо-мовленнєвої комунікації. Низький рівень інформованості завжди супроводжувався низькими даними за іншими показниками цього критерію.

В оцінці ціннісного ставлення за третім критерієм відмічено різку різницю в оцінці показників. Так, емоційно-оцінне сприйняття прочитаного, очевидно, притаманна риса для дітей старшого дошкільного віку. За цим показником не виявлено жодної дитини із низькими показниками. Натомість, 19% дітей продемонстрували високий рівень, 31% - достатній. Водночас, уміння дошкільників оцінювати книгу переважно оцінено на середньому рівні (54,2%), при чому виявлено 11,3% низького та 15,5% нульового рівнів. За показником „наявність читацьких пріоритетів» виявлено 15,5% низького рівня, нульового не виявлено, високого рівня 15,5%. Очевидна необхідність формуванню уміння оцінювати книгу приділити особливу увагу. Можливо, такі низькі

показники свідчать про відсутність уявлення про критерії оцінки та чіткого усвідомлення читацьких пріоритетів. Загальні результати дозволяють говорити про те, що більшість дітей (57,7%) мають середній рівень сформованості ціннісного ставлення до книги за емоційно-оцінним критерієм, 15,5% знаходяться на низькому рівні.

За поведінковим критерієм також отримано неоднозначні результати. Поряд з досить високими результатами оцінки показників „уміння зберігати книгу” (26,4% високого, 13,3% достатнього рівнів), „активність у читацькому середовищі” (16,7% високого, 18,1% достатнього рівнів), отримано низькі результати за показником „уміння використовувати книгу як джерело інформації” (50% низького та нульового рівнів). Таким чином, виявлено ще одну проблему в експериментальних групах: надзвичайно слабкий рівень уміння використовувати книгу як джерело інформації. Загальна оцінка ціннісного ставлення до книги за поведінковим критерієм дозволила констатувати перевагу дітей із вище середнього та середнім рівнем.

За результатами аналізу даних констатувального експерименту на основі визначених критеріїв було виведено загальний рівень розвитку ціннісного ставлення до книги старших дошкільників (рис. 1).

Рис. 1. Результати констатувального дослідження ціннісного ставлення до книги старших дошкільників

Як видно з діаграми, більшість дітей (62%) мали середній рівень сформованості ціннісного ставлення до книги, в 7,7% дітей визначено високий рівень, нульового рівня не виявлено, низький - констатовано в 15,5% дітей. Результати діагностики виявили досить низький рівень сформованості ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників, що зумовило необхідність у створенні спеціальних педагогічних умов, які б сприяли формуванню означеної якості.

Здобуті дані констатувального етапу експерименту свідчили про перевагу середнього рівня сформованості ціннісного ставлення до книги дітей старшого дошкільного віку. Водночас, високий рівень ціннісного ставлення продемонструвало менше 10% дітей, до того ж, виявлено негативні тенденції ціннісного ставлення до книги за когнітивним

критерієм, показниками „активність літературно-художньої комунікації”, „уміння визначати смисл твору”, „уміння оцінювати книгу за зовнішніми та змістовими параметрами”, „уміння використовувати книгу як джерело інформації”. Отже, очевидна необхідність в організації педагогічних умов, які б не тільки сприяли збереженню, а й позитивно впливали на формування ціннісного ставлення старших дошкільників до книги.

Подальші дослідження пов'язуємо із розробкою та реалізацією педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до книги у дітей старшого дошкільного віку.

Барна Х. В. Діагностика ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників

У статті викладено результати діагностики ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників. Зокрема, охарактеризовані критерії та рівні ціннісного ставлення до книги, визначено методи діагностики, проаналізовано отримані результати за кожним критерієм.

Ключові слова: ціннісне ставлення до книги, критерії ціннісного ставлення до книги, рівні ціннісного ставлення до книги.

Барна К. В. Диагностика ценностного отношения к книге у старших дошкольников

В статье изложены результаты диагностики ценностного отношения к книге у старших дошкольников. В частности, охарактеризованы критерии и уровни ценностного отношения к книге, определены методы диагностики, проанализированы полученные результаты по каждому критерию.

Ключевые слова: ценностное отношение к книге, критерии ценностного отношения к книге, уровни ценностного отношения к книге.

Barna K. V. Diagnostics Valuable Relation to the Book of the Older Preschoolers

The article presents the results of diagnostic valuable relation to the book for the older preschoolers. In particular, the described criteria and levels of valuable relation to the book, identified diagnostic methods, analyzed the results for each criterion.

Key words: valuable relation to the book, the criteria of valuable relation to the book, the level of valuable relation to the book.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Ліннік О. О.